

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет корекційної та соціальної педагогіки і психології
Кафедра корекційної педагогіки та інклюзивної освіти

Дипломна робота

магістра

з теми: **«ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ
ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ
ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ У МАЙБУТНІХ ПРАЦІВНИКІВ
СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ»**

Виконала:
студентка О11-М18z групи
спеціальності
016 Спеціальна освіта
**Рудніцька Оксана
Анатоліївна**

Керівник:
Дідик Н. М., кандидат
психологічних наук,
доцент кафедри корекційної
педагогіки та інклюзивної
освіти

Рецензент:
Чеканська О.А., кандидат
психологічних наук,
доцент кафедри загальної та
практичної психології

Список умовних скорочень:

ООП – особливі освітні потреби

ПОРА – порушення опорно-рухового апарату

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1 ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНІХ ПРАЦІВНИКІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА	9
1.1. Теоретичний аналіз поняття психологічної готовності фахівців соціальної сфери до професійної діяльності.....	9
1.2. Особливості професійної діяльності працівників соціальної сфери з дітьми з психофізичними порушеннями та психологічна готовність до її здійснення.....	26
Висновки до розділу 1	50
РОЗДІЛ 2 ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ВИВЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ	52
2.1. Методичне забезпечення дослідження.....	52
2.2. Аналіз результатів експериментального дослідження.....	57
2.3. Розвиток психологічної готовності майбутніх працівників соціальної сфери до професійної діяльності з дітьми з особливими освітніми потребами..	76
Висновки до розділу 2	96
ВИСНОВКИ	98
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	102
ДОДАТКИ	114

ВСТУП

Соціальна зрілість суспільства оцінюється за ставленням до дітей, особливо, до дітей з особливими освітніми потребами. Створення у суспільстві сприятливих умов для повноцінного розвитку, соціальної адаптації та самореалізації осіб з психофізичними порушеннями є актуальним питанням сьогодення. Значну роль у вирішенні цих завдань відіграють корекційні педагоги, психологи, лікарі, фахівці соціальної сфери.

Статистика та спеціальна психолого-педагогічна наука свідчать про збільшення кількості дітей з психофізичними порушеннями. Вивчення, корекція і навчання таких дітей потребує відповідних спеціалістів, які, крім різнобічної ґрунтовної підготовки з медичних, психологічних і спеціальних педагогічних наук, будуть психологічно готовими до професійної діяльності з дітьми з особливими освітніми потребами. Тому, перш ніж отримувати відповідну освіту, студенти повинні розуміти особливості роботи з дітьми з психофізичними порушеннями.

Сучасна спеціальна освіта знаходиться на етапі суттєвої модернізації, що обумовлює зміни соціального замовлення на підготовку психолого-педагогічних кадрів у галузі спеціального та інклюзивного навчання, корекційної та реабілітаційної роботи. Фахова підготовка у закладі вищої освіти має не лише формувати відповідні знання, вміння і навички спеціаліста, а й професійно його виховувати [49, с. 19-20].

Майбутні фахівці повинні володіти комплексом відповідних особистісних якостей, що забезпечить їм успішне виконання цієї професійної діяльності, допоможе краще зрозуміти дітей з особливими освітніми потребами. Іншими словами, студенти повинні бути психологічно готовими до роботи з цією особливою категорією дітей. Психологічна готовність представляє комплекс взаємопов'язаних та взаємообумовлених психологічних якостей, які забезпечують успішну взаємодію усіх суб'єктів та об'єктів професійної діяльності.

Сьогодні виникає необхідність формування нової генерації корекційних

педагогів та соціальних працівників, які здатні надавати кваліфіковану допомогу особистості з порушеннями психофізичного розвитку у створенні умов для її успішної соціалізації та самореалізації, що передбачає якісну фахову педагогічну, медичну та психологічну підготовку на рівні сучасних вимог [60, с. 30].

У спеціальній педагогіці досліджувались проблеми як теоретичної, так і практичної підготовки спеціалістів. Готовність до професійної діяльності з дітьми з особливими освітніми потребами вивчали: у педагогів (К. П. Бовкуш, В. Й. Бочелюк, М. Г. Буйняк Н. Б. Зброєва Т. М. Дегтяренко О. С. Кучерук, З. П. Ленів, І. Лісовецька, С. П. Миронова, Л. О. Прядко, І. О. Сасіна, Н. В. Федорова, З. М. Шевців, О. Я. Ярич та ін.), у спеціальних психологів (З. Огороднійчук, О. В. Романенко, Л. Руденко, В. Синьов, Є. Синьова, В. Тарасун, Л. Фомічова, М. Шеремет та ін.), у соціальних педагогів та соціальних працівників (С. Архипова, Н. Ашиток, Л. І. Міщик Ю. В. Патик, Г. О. Першко, О. І. Рассказова, Л. Смеречак, Т. В. Соловей, М. Є. Чайковський, Н. М. Суховеева, Г. Харченко, О. Усик та ін.).

У працях вітчизняних та зарубіжних науковців значна увага приділяється проблемам професійної підготовки фахівців соціальної сфери (Л. Долинська, Д. Годлевська, К. Максимова, В. Нор, В. Орленко, О. Шевчук, К. Якубенко, О. Карпенко та ін.), становлення соціального працівника як професіонала (В. Бочарова, Н. Клименко, А. Ляшенко, В. Плащов, В. Поліщук, В. Сластьонін, Н. Шмельова та ін.), формування професійної компетентності соціального працівника (А. Белінська, В. Бочарова, В. Сидоров, А. Ляшенко, І. Мигович, Г. Попович, Є. Холостова та ін.), а також методологічним і теоретичним аспектам розвитку професійної компетентності соціальних працівників (С. Харченко, В. Докучаєва, Н. Краснова, Н. Ларіонова, Д. Разіна, Е. Зеєр, А. Маркова та ін.).

Психологічна готовність є важливою передумовою успішної професійної діяльності майбутніх фахівців соціальної сфери з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку. В теперішній час ця проблема є актуальною, однак

недостатньо вивченою. Це й зумовило вибір **теми дослідження** – «Особливості психологічної готовності до професійної діяльності з дітьми з особливими освітніми потребами у майбутніх працівників соціальної сфери».

Отже, **мета нашого дослідження** – науково обґрунтувати й емпірично дослідити особливості психологічної готовності майбутніх працівників соціальної сфери до професійної діяльності з дітьми з особливими освітніми потребами.

Об'єктом дослідження виступає процес професійної підготовки працівників соціальної сфери у закладах вищої освіти.

Предметом дослідження є особливості психологічної готовності майбутніх працівників соціальної сфери до професійної діяльності з дітьми з особливими освітніми потребами.

Відповідно до об'єкту, предмету та мети дослідження були поставлені наступні **завдання**:

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми психологічної готовності працівників соціальної сфери до професійної діяльності з дітьми з особливими освітніми потребами.

2. Дослідити особливості психологічної готовності студентів – майбутніх працівників соціальної сфери до професійної діяльності з дітьми з особливими освітніми потребами.

3. Розробити шляхи оптимізації формування у закладі вищої освіти психологічної готовності майбутніх працівників соціальної сфери до професійної діяльності з дітьми з особливими освітніми потребами.

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань дослідження застосовувались методи різних рівнів: теоретичного та емпіричного. Завдяки *методам теоретичного рівня*, які включали: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення і систематизацію теоретичних та експериментальних даних, були визначені цілі та завдання дослідження особливостей психологічної готовності майбутніх працівників соціальної сфери до професійної діяльності.

Емпіричні методи включали: анкетування (розроблене на основі

методики дослідження професійної готовності вчителя-дефектолога до роботи з дітьми з психофізичними порушеннями С. П. Миронової, адаптоване до мети нашого дослідження); Карта педагогічної оцінки здібностей педагога до інноваційної діяльності; методика «КОС-2» (Б. Федоришин); експрес-опитувальник «Індекс толерантності» (Г. У. Солдатова, О. А. Кравцова, О. Е. Хухлаєв, Л. А. Шайгерова); методика «Професійна мотивація»; методика «Здібності педагога до творчого саморозвитку» (І. В. Нікішина); методика «Діагностика рівня емпатійності» (М. І. Юсупов). При обробці отриманих даних використовувалися методи математичної статистики.

Теоретичне значення дослідження полягає в уточненні поняття психологічної готовності майбутніх працівників соціальної сфери до професійної діяльності, описі шляхів оптимізації формування психологічної готовності студентів до роботи з дітьми з психофізичними порушеннями.

Практичне значення дослідження полягає у розробці нових та удосконаленні існуючих форм сучасної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери у закладах вищої освіти для підвищення їхньої психологічної готовності до майбутньої професійної діяльності.

Експериментальна база дослідження. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження висвітлено у таких науково-практичних конференціях:

1. III Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми сучасної психології: перспективні та пріоритетні напрями наукових досліджень молодих науковців» (17 листопада 2018 р., м. Кам'янець-Подільський).
2. IV Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми психології особистості на європейському просторі» (15 лютого 2019 року, м. Кам'янець-Подільський).
3. Науково-практична конференція «Universum View 15. Pedagogical sciences» (17 лютого 2019 року, м. Дніпро)

4. Наукова конференція студентів і магістрантів за підсумками науково-дослідної роботи у 2018 році (24-25 квітня 2019 р., м. Кам'янець-Подільський).

5. V Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми сучасної психології: перспективні та пріоритетні напрями наукових досліджень молодих науковців» (19 листопада 2019 р., м. Кам'янець-Подільський).

6. XII Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми психології особистості та міжособистісних взаємин» (23 квітня 2020 року, м. Кам'янець-Подільський).

7. Наукова конференція студентів і магістрантів за підсумками науково-дослідної роботи у 2019 році (28-29 квітня 2020 р., м. Кам'янець-Подільський).

Публікації: Оpubліковано 2 статті з теми дослідження:

1. Рудніцька О. А. Роль фахівців соціальної сфери у навчально-виховній та корекційній роботі з дітьми з особливими освітніми потребами // Збірник наукових праць студентів та магістрантів факультету корекційної та соціальної педагогіки і психології / за ред. Н. С. Гаврилової. – Вип. 12. – Кам'янець-Подільський : ПП «Медобори-2006», 2019. – С. 244–247.

2. Рудніцька О. А. Психологічна готовність корекційного педагога до професійної діяльності // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Universum View 15. Pedagogical sciences». – Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2019. – С. 17–24.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел із 97 найменувань, 4 додатків. Основний зміст роботи складає 101 сторінку. Робота містить 6 таблиць, 1 схему, 6 рисунків.

компонентів психологічної готовності до діяльності.

Формування психологічної готовності майбутніх працівників соціальної сфери до професійної діяльності з дітьми з особливими освітніми потребами повинне відбуватись з початку їх навчання у закладі вищої освіти. Для цього ефективними будуть інноваційні форми та методи навчання фахівців соціальної сфери. Важливим є участь студентів у науково-практичних конференціях, семінарах, круглих столах щодо обговорення проблеми соціальної реабілітації дітей з особливими освітніми потребами; використання Інтернет-ресурсів, перегляд навчальних відеоматеріалів, створення соціальних реклам та інформаційно-просвітницьких буклетів; участь у професійних квестах, воркшопах, майстер-класах, «мозкових штурмах», диспутах, дебатах; проходження студентами волонтерської практики, проведення благодійних акцій, впровадження соціальних проєктів; застосування ігрових технологій щодо вирішення проблем соціальної адаптації та реабілітації дітей з особливими освітніми потребами; відвідування тренінгів особистісного та професійного зростання, ділового спілкування та ін.

Варто застосовувати інтерактивні форми роботи, які стимулювали б творчість, розвивали креативні здібності студентів. Потрібно враховувати інтереси і потреби студентів; здійснювати викладацьку діяльність на основі диференційного та індивідуального підходу; підкреслювати позитивні здобутки кожного студента, щоб він відчував завжди підтримку зі сторони викладача, створювати ситуації успіху; підтримувати самостійність та ініціативність студентів, давати можливість вибору у різних ситуаціях, розвивати віру у себе.

ВИСНОВКИ

На основі результатів теоретико-емпіричного вивчення особливостей психологічної готовності до професійної діяльності з дітьми з особливими освітніми потребами у майбутніх працівників соціальної сфери можна зробити такі висновки:

1. Фахівці соціальної сфери є важливими суб'єктами допомоги дітям з особливими освітніми потребами. Для оптимального здійснення своєї

професійної діяльності з цією особливою категорією дітей соціальні педагоги та соціальні працівники повинні бути психологічно готовими до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. Психологічна готовність – це комплекс знань, умінь та навичок, мотивів, особистісних якостей, що забезпечують ефективність виконання процесу діяльності.

Психологічна готовність соціального працівника до професійної діяльності з дітьми з особливими освітніми потребами включає такі компоненти: мотиваційний (наявність професійних установок, інтересів, прагнення виконувати свою роботу з дітьми з психофізичними порушеннями); орієнтаційний (ціннісні орієнтації особистості, професійні ідеали, погляди, принципи, переконання та готовність діяти відповідно до них); пізнавально-операційний (професійна спрямованість уваги, уявлень, сприймання, пам'ять, мислення, здібності, знання, дії, операції і заходи, необхідні для успішного здійснення професійної діяльності з дітьми з особливими освітніми потребами); емоційно-вольовий (особистісні якості, почуття, вольові процеси, що забезпечують успішний перебіг і результативність професійної діяльності з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку).

2. Фахівець соціальної сфери повинен володіти як професійними, так і специфічними знаннями й уміннями щодо організації корекційно-реабілітаційної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. Тому у процесі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників для роботи в інклюзивних загальноосвітніх закладах розглядають інклюзивну компетентність як спеціальну професійну компетентність, що характеризує здатність соціального працівника ефективно здійснювати професійну діяльність в умовах інклюзивного навчання з урахуванням різних рівнів соціального розвитку учнів з особливими освітніми потребами, забезпечуючи їх включення в середовище загальноосвітнього закладу та створення умов для розвитку.

Основними функціями соціального педагога в закладі загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням є: організаторська, діагностично-прогностична, попереджувально-профілактична, соціально-терапевтична,

комунікативна, правозахисна, психолого-соціально-педагогічна, соціально-медико-реабілітаційна, морально-гуманістична.

3. За результатами експериментального дослідження, 17% студентів мають високий рівень психологічної готовності до професійної діяльності з дітьми з особливими освітніми потребами, тоді як для 70% опитаних властивий середній рівень. Ці студенти мають відповідно високий та середній рівень розвитку компонентів психологічної готовності: мотиваційного, орієнтаційного, пізнавально-операційного та емоційно-вольового. Серед цих досліджуваних половина опитаних – студенти 4 курсу та магістри, які під час навчання у закладі вищої освіти уже сформували свою психологічну готовність до професійної діяльності з дітьми з особливими освітніми потребами. Це доводить важливість професійної підготовки даних фахівців.

Ці досліджувані обрали професію соціального працівника свідомо, мають значний інтерес до неї, готові до активного творчого саморозвитку в процесі інноваційної діяльності, отримання знань щодо особливостей роботи соціального працівника з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку, мають інтерес до творчих надбань. У них значно розвинуті комунікативні та організаторські здібності, присутній високий рівень емпатійності, добре розвинена здатність до співпереживання, співчуття, високий та дуже високий рівень толерантності, бажання допомогти дітям з особливими освітніми потребами.

Вони чітко усвідомлюють значимість соціальної інтеграції дітей з особливими освітніми потребами, сприяють їх успішній соціальній адаптації, розуміють специфіку проведення соціально-реабілітаційної роботи з дітьми з психофізичними порушеннями, усвідомлюють важливість інклюзивного навчання для оптимальної соціалізації дітей з особливими освітніми потребами. Вони постійно підвищують свою інклюзивну компетентність, способи та досвід виконання конкретних професійних дій відпрацьовують під час практики.

13% респондентів мають низький рівень психологічної готовності до роботи з дітьми з психофізичними порушеннями. Переважно це

першокурсники, які не готові до фахової діяльності, у зв'язку з відсутністю достатніх знань, нестачею творчих здібностей, через відсутність бажання працювати з дітьми з особливими освітніми потребами; у них переважно низький рівень толерантності; орієнтація на професійний розвиток залежить від різних умов, у них відсутня сформована система саморозвитку; у більшості – низький рівень емпатії та здатності до співпереживання; недостатньо розвинуті комунікативні та організаторські здібності.

Найнижчий рівень розвитку з усіх компонентів психологічної готовності до професійної діяльності студентів з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку властиве для пізнавально-операційного компоненту. Мотиваційний, операційний та пізнавально-емоційний компоненти знаходяться однаково на середньому рівні вираженості.

4. На основі результатів експериментального дослідження складено методичні рекомендації щодо розвитку психологічної готовності до професійної діяльності працівників соціальної сфери з дітьми з особливими освітніми потребами. Для цього значимим буде спеціально організований освітній процес у закладі вищої освіти, що включатиме інноваційні форми і методи професійної підготовки фахівців. Важливими є участь студентів у науково-практичних конференціях, семінарах, круглих столах щодо обговорення з практикуючими фахівцями проблеми соціальної реабілітації дітей з особливими освітніми потребами; використання Інтернет-ресурсів, перегляд навчальних відеоматеріалів, створення соціальних реклам та інформаційно-просвітницьких буклетів з питань професійної діяльності фахівців соціальної сфери з дітьми з особливими освітніми потребами; участь майбутніх фахівців соціальної сфери у професійних квестах, воркшопах, майстер-класах, «мозкових штурмах», диспутах, дебатах щодо вирішення проблем корекційної та реабілітаційної роботи з дітьми з психофізичними порушеннями; проходження студентами волонтерської практики, проведення благодійних акцій, впровадження соціальних проєктів, що передбачають допомогу дітям з особливими освітніми потребами та їх сім'ям; відвідування

під час лабораторних чи практичних занять реабілітаційних центрів для дітей з психофізичними порушеннями; застосування під час навчальних занять ігрових технологій щодо вирішення проблем соціальної адаптації та реабілітації дітей з особливими освітніми потребами; створення колажів та написання роздумів на професійну тематику щодо особливостей допомоги соціального працівника дітям з порушеннями психофізичного розвитку; відвідування студентами тренінгів особистісного та професійного зростання, ділового спілкування, соціального лідерства; створення власної професійної бібліотеки та відеотеки щодо специфіки професійної діяльності соціального працівника з особами з особливими освітніми потребами.

5. Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів особливостей означеної проблеми. Перспективами подальших вивчень є можливість діагностики психолого-професійної придатності абітурієнтів та їх психологічної готовності до професійної діяльності з дітьми з особливими освітніми потребами; апробація запропонованих нами шляхів розвитку психологічної готовності майбутніх фахівців соціальної сфери під час освітнього процесу у закладі вищої освіти; створення та апробація програми підвищення мотивації студентів, яка б стимулювала їх до професійного саморозвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алехина С. В, Алексеева М. Н., Агафонова Е. Л. Готовность педагогов как основной фактор успешности инклюзивного процесса в образовании. *Психологическая наука и образование*. 2011. № 1. С. 83–91.
2. Аніщук А. М. Інклюзивна освіта. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2016. 227 с.
3. Бевзюк М. С. Особливості підготовки вчителя початкової школи до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*: зб. наук. праць / за ред. В. М. Синьова, О. В. Гаврилова. Кам'янець-Подільський : ПП Медобори-2006, 2017. Вип. 9. URL : [file:///C:/Users/aspir/Downloads/apko_2017_9\(2\)_3.pdf](file:///C:/Users/aspir/Downloads/apko_2017_9(2)_3.pdf)
4. Беспалько О. В., Зверева І. Д., Веретенко Т. Г., Денисюк О. М., Єжова Т. Є. Соціальна педагогіка : навч. посіб. Київ: Академвидав. 2014. 312 с.
5. Беспалько В. П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения. Москва : Просвещение, 1995. 208 с.
6. Бистрова Ю.О., Коваленко В.Є. Тренінг як засіб підвищення професійної компетентності педагогів у сфері інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*: зб. наук. праць / за ред. В.М. Синьова, О.В. Гаврилова. Кам'янець-Подільський : ПП Медобори-2006, 2018. Вип. 11. С. 15–22.
7. Бондар В. І. Інклюзивне навчання та підготовка педагогічних кадрів до його реалізації. *Науковий часопис Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2010. Вип. 19. С. 39–42.
8. Бондаренко О. Ф. Психологічні особливості сучасної молоді та проблеми професійної підготовки психологів-практиків. *Практична психологія та соціальна робота*. 2003. № 4. С. 8–11.
9. Буйняк М. Г. Методика дослідження психологічної готовності вчителів до інклюзивного навчання. *Науковий часопис Національного*

педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 2014. Вип. 26. С. 290–294.

10. Буйняк М. Г. Формування психологічної готовності вчителів до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.08. Київ, 2019. 322 с.

11. Букач М. М. Компетентісно орієнтоване навчання як основа формування майбутнього соціального працівника. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка* : зб. наук. праць. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2016. Вип. 22. С. 119–131.

12. Булах І. С., Долинська Л. В. Психологічні аспекти міжособистісної взаємодії викладачів і студентів : навч.-метод. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2002. 114 с.

13. Вступ до абілітації та реабілітації дітей з обмеженнями життєдіяльності : навч.-метод. посіб. / за заг. ред. В. В. Бурлака. Київ : ГЕРБ, 2007. 288 с.

14. Горішна Н. М. Професійна компетентність соціального працівника як складова його фахової підготовки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2009. Вип. 16–17. С. 114–117.

15. Гоулман Д. Эмоциональное лидерство: Искусство управления людьми на основе эмоционального интеллекта / Пер. с англ. Москва : Альпина Бизнес Букс, 2005. 301 с.

16. Демченко І. І. Теоретичні і методичні засади підготовки майбутнього вчителя початкових класів до професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти : автореф. дис. на здобуття навч. ступеня докт. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти», 13.00.03 «Корекційна педагогіка». Умань, 2016. 46 с.

17. Деркач А. А., Орбан Л. Э. Акмеологические основы становления психологической и профессиональной зрелости личности. Москва : РАУ, 1995. 208 с.
18. Дмитрієва І. В. Командна взаємодія фахівців у процесі індивідуального супроводу дитини в умовах інклюзивного навчання. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*. Збірник наукових праць / за ред. В. М. Синьова, О. В. Гаврилова. Кам'янець-Подільський, Медобори-2006. 2016. Вип. 7. URL : <http://aqce.com.ua/download/publications/49/45.pdf/>
19. Докторович М. О. Професійна компетентність соціального педагога. *Вісник Глухівського ДПУ*. 2010. Вип. 15. С. 64–69.
20. Докучина Т. О. Особливості діяльності психологічної служби в умовах інклюзивного закладу. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*. Збірник наукових праць / за ред. В. М. Синьова, О. В. Гаврилова. Кам'янець-Подільський, Медобори-2006. 2016. Вип. 7. URL : <http://aqce.com.ua/download/publications/51/77.pdf/>
21. Долинська Л. В. Забезпечення сучасних потреб освіти шляхом підготовки вчителя-психолога. *Українська еліта та її роль у державотворенні : наук. записки*. Київ : н-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України, 2000. Вип. 1. С. 25–29.
22. Долінська Ю. Г. Особистісне зростання практичного психолога в процесі його професійної підготовки. *Психологія* : зб. наук. пр. Київ : НПУ, 1998. Вип. I. С. 155–160.
23. Дурай-Новакова К. М. Формирование профессиональной готовности студентов к педагогической деятельности : автореф. дисс. ... д-ра пед. наук : 13.00.08. Москва : 1983. 32 с.
24. Дьяченко М. И., Кандыбович Л. А. Психологические проблемы готовности к деятельности. Минск : Изд-во Белорус. ун-та, 1976. 176 с.
25. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / за заг. ред. проф. І. Д. Звереві. Київ, Сімферополь : Універсум, 2012. 536 с.
26. Енциклопедія освіти / голов. ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком

Інтер, 2008. 1040 с.

27. Зязюн І. А. Інтелектуально-творчий розвиток особистості в умовах неперервної освіти. *Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи* : монографія. Київ : ВПОЛ, 2000. С. 11–57.

28. Капська А. Й. Деякі особливості формування готовності студентів в системі до професійної творчості. *Моделювання виховної діяльності в системі професійної підготовки студентів : теорія, практика, програми*. Київ : ІЗМН, 1998. 192 с.

29. Карамушка Л. М., Толков О. С. Формування психологічної готовності персоналу вищої школи до діяльності в умовах соціально-економічних змін : монографія. Київ – Кам'янець-Подільський : Медобори–2006, 2013. 254 с.

30. Карпенко О. Зміст та структура професійної компетентності соціального працівника. *Соціальна педагогіка : теорія та практика* : методичний журнал. Луганськ : Вид-во ЛНПУ ім. Тараса Шевченка «Альма-матер», 2006. № 4. С. 54–59.

31. Карпенко О. Професійна підготовка соціальних працівників в умовах університетської освіти: науково-методичний та організаційно-технологічний аспекти : монографія. Київ : Коло ; Національний педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова, 2007. 374 с.

32. Карпенко О. Професійне становлення соціального працівника. Київ : ДЦССМ, 2004. 164 с.

33. Карпова Л. Г. Сутність професійної компетентності викладача. *Педагогічна підготовка викладачів вищих навчальних закладів* : матеріали міжвузівської науково-практичної конференції. Харків : ОВС, 2002. С. 14–17.

34. Карпова Л. Г. Формування професійної компетентності вчителя загальноосвітньої школи : дис. ... канд. пед. Наук : 13.00.04. Харків, 2004. 295 с.

35. Клименюк Н. Формування інклюзивної компетентності в майбутніх соціальних працівників в умовах професійної підготовки. *Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології*. 2017. № 1. С. 72–86.

36. Компетентність саморозвитку фахівця : педагогічні засади формування у вищій школі : монографія / за ред. О. О. Білої, Т.Р. Гуменникової, Н.В. Кічук. Ізмаїл : ІДГУ, 2007. 236 с.

37. Кот М. З. Про визначення змісту фахової підготовки корекційного педагога до виховної роботи в різних закладах для дітей з інтелектуальною недостатністю. *Збірник наук. статей НПУ ім. М. П. Драгоманова*. Київ : НПУ, 2001. Вип. 41. С. 67–69.

38. Кузь В. Г. Вища школа і система компетенцій педагога. Реалізація європейського досвіду компетентнісного підходу у вищій школі України : матеріали методологічного семінару. Київ : Педагогічна думка, 2009. С. 282–288.

39. Кузьмина Н. В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения. Москва : Высшая школа, 1990. 84 с.

40. Ларионова И. А. Профессиональная подготовка специалистов социальной работы : компетентностный подход. *Фундаментальные исследования*. 2014. № 11–12. С. 2734–2739.

41. Ленів З. Підготовка кадрів для створення оптимальних умов дітям із порушеннями психофізичного розвитку в інклюзивному середовищі. *Особлива дитина : навчання і виховання*. 2014. №3. С. 13–19.

42. Лещій Н. П. Професійна підготовка майбутніх фахівців до роботи з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку в умовах інклюзивної освіти. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*. *Збірник наукових праць* / за ред. В. М. Синьова, О. В. Гаврилова. Кам'янець-Подільський : ПП Медобори-2006, 2012. Вип. III. С. 156–164.

43. Лист Міністерства освіти та науки, молоді та спорту України від 26.07.12 р. 1/9-529 «Про організацію психологічного і соціального супроводу в умовах інклюзивного навчання». URL : https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/30376/.

44. Лобанова Н. Н. Профессиональная компетентность педагога. Самара – Санкт-Петербург, 1997. 106 с.

45. Льошенко О. А. Соціальна та емоційна компетентність : порівняльний аналіз. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. №16. Київ, 2012. С. 157–162.
46. Максименко С. Д., Заброцький М. М. Технологія спілкування (комунікативна компетентність вчителя : сутність і шляхи формування). Київ : Главник, 2005. 112 с.
47. Миронова С. П. Командний підхід до психолого-педагогічного супроводу дітей з вадами психофізичного розвитку в умовах інклюзивної освіти. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. Луганськ : Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, 2011. № 14 (225). С. 108–112.
48. Миронова С. П. Основи корекційної педагогіки : навчально-методичний посібник / С. П. Миронова, О. В. Гаврилов, М. П. Матвєєва. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2010. 264 с.
49. Миронова С. П. Підготовка фахівців спеціальної освіти в сучасній вищій школі. *Спеціальна освіта і соціальна робота: теорія і практика підготовки фахівця* : монографія / за ред. Н.Г. Пахомової, В.А. Погребняка. Полтава : ТОВ «АСМІ», 2017. С. 19–29.
50. Миронова С. П. Психолого-педагогічні основи корекційної роботи в спеціальній школі. Хрестоматія : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Кам'янець-Подільський Кам'янець-Подільський державний педагогічний університет, інформаційно-видавничий відділ. 2004. 220 с.
51. Митина Л. М. Психологія професійного розвитку учителя. Москва : Флинт : Московський психолого-соціальний інститут, 1998. 184 с.
52. Міщик Л. І. Основні аспекти підготовки соціальних педагогів до організації виховної роботи в закладах інклюзивного навчання. *Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2014. № 2. С. 190–194.
53. Мосякова І. Ю. Концептуальні основи модернізації змісту

позашкільної освіти: практико-орієнтований посібник. Київ : Педагогічна думка, 2018. Ч. 1. 121 с.

54. Неперервна професійна освіта : проблеми, пошуки, перспективи : монографія / за ред. І. А. Зязюна. Київ : Віпол, 2000. 636 с.

55. Овчаренко І. В. Психологічний супровід дитини з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі. *Таврійський вісник освіти*. 2017. №1 (57). С. 249–254.

56. Осипова Т. Ю. Формування професійно орієнтованої особистості майбутнього вчителя. Одеса : Південноукраїнський державний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського, 2001. 248 с.

57. Основы коррекционной педагогики / под ред. В. А. Липы. Донецк : Лебідь, 2002. 327 с.

58. Пальчевський С. С. Соціальна педагогіка : навч. посіб. Київ : Кондор, 2005. С. 352–375.

59. Патик Ю. В. Теоретичне обґрунтування педагогічних умов формування підготовленості майбутніх соціальних працівників до роботи з дітьми з обмеженими можливостями. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі* : зб. наук. пр. / за ред. Т. І. Сущенко та ін. Запоріжжя : КПУ, 2016. Вип. 47 (100). С. 309–316.

60. Пахомова Н. Г. Інтеграція медико-психологічних і педагогічних знань у підготовці фахівця спеціальної освіти і соціальної сфери. *Спеціальна освіта і соціальна робота: теорія і практика підготовки фахівця* : монографія / за ред. Н.Г. Пахомової, В.А. Погребняка. Полтава : ТОВ «АСМІ», 2017. С. 29–52.

61. Першко Г. О. Зміст корекційної роботи соціального педагога з дітьми, які мають особливості психофізичного розвитку в інклюзивному навчальному закладі. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна*. 2012. Вип. 20 (1). С. 194–202.

62. Платонов К. К. Структура и развитие личности / отв. ред. А. Д.

Глоточкин. Москва : Наука, 1986. 255 с.

63. Поліщук В. А. Теорія і методика професійної підготовки соціальних педагогів в умовах неперервної освіти : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04. Тернопіль, 2006. 454 с.

64. Польовик О. В. Досвід соціально-педагогічної роботи з дітьми з особливими потребами в інтегрованих та інклюзивних загальноосвітніх школах м. Хмельницького. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2015. №11. С. 59–62.

65. Попелюшко Р. Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими потребами в інклюзивному навчанні. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2014. №1(9). С. 109–113.

66. Постанова Кабінету Міністрів України від 16.08.2017 №588 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/872-2011-%D0%BF>

67. Про соціальні послуги : закон України від 19 червня 2003 р. № 966-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 45. Ст. 358. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/966-15/card6#Public>.

68. Прядко Л., Фурман О. Готовність педагога загальноосвітнього навчального закладу до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами як успішний фактор інклюзивного навчання. *Формування готовності педагогічних працівників до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання*. URL : conferenc.php/376/

69. Психологічний супровід інклюзивної освіти : методичні рекомендації / за заг. ред. А. Г. Обухівської. Київ : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2017. 92 с.

70. Рассказова О. І. Розвиток соціальності учнів в умовах інклюзивної освіти : теорія та технологія : монографія. Харків : ФОП Шейніна О. В., 2012. 468 с.

71. Рассказова О. І. Соціальний педагог – суб'єкт розвитку соціальності учнів в інклюзивній школі. *Соціальна педагогіка : теорія та практика*. 2013. № 4. С. 72–79.

72. Рибалка В. В. Психологічна культура особистості у професійній підготовці та діяльності практичного психолога. *Проблеми підготовки і підвищення кваліфікації практичних психологів у вищих навчальних закладах*. Київ : Ніка-Центр, 2002. С. 29–32.

73. Рогов Е. И. Настольная книга практического психолога. Москва : ВЛАДОС, 1998. Книга 2. 480 с.

74. Романенко О. В. Діагностика готовності майбутнього спеціального психолога до професійної діяльності на етапі навчання у вищому навчальному закладі. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*. Збірник наукових праць / за ред. В. М. Синьова, О. В. Гаврилова. Кам'янець-Подільський, Медобори-2006. 2016. Вип. 8. URL : <http://aqce.com.ua/vipusk-n8-2017/romanenko-ov-diagnostika-gotovnosti-majbutnogo-specialnogo-psihologa.html>

75. Рудь М. В. Формування професійної компетентності майбутніх соціальних педагогів у системі професійної підготовки у ВНЗ. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2010. № 9 (196). С. 266–272.

76. Сайко Х. Я. Особистісна готовність корекційного педагога до виховання дітей з аутизмом. Навчальний посібник, 2017. Львів : Тріада Плюс. 248 с.

77. Синьов В. М., Шульженко Д. І. Психологія інклюзивної освіти учнів зі спектром інтелектуальних та аутистичних порушень. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)* : зб. наук. пр. / за ред. В. М. Синьова, О. В. Гаврилова. Кам'янець-Подільський : Медобори-2006, 2017. Вип. 9. Т. 2. С. 251–258.

78. Синьов В. М. Соціальні послуги на рівні громади для осіб з інтелектуальною недостатністю. Київ : «Джерела», 2004. 312 с.

79. Слостенин В. А. Некоторые методологические подходы к проблеме совершенствования психолого-педагогической подготовки учителя. *Психолого-*

педагогічна підготовка вчителя у вузі. Полтава : Полтава. 1992. 140 с.

80. Словник-довідник із соціальної роботи : навчальний посібник / упор. М. М. Букач, Н. В. Клименюк, В. В. Горлачук ; за ред. М. М. Букача. Миколаїв : ФОП Швець В. Д., 2015. 384 с.

81. Смеречак Л. І. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до корекційно-реабілітаційної роботи з дітьми з ДЦП в умовах реабілітаційного центру. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*. Збірник наукових праць / за ред. В. М. Синьова, О. В. Гаврилова. Кам'янець-Подільський : Медобори-2006. 2015. Вип. 5. С. 303–312.

82. Соловей Т. В., Чайковський Н. Є. Змістовні компоненти професійної компетентності соціального працівника інклюзивного закладу освіти. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. Хмельницький : Вид-во ХІСТ, 2013. №1 (7). С. 220–224.

83. Спеціальна освіта і соціальна робота : теорія і практика підготовки фахівця : монографія / за ред. Н. Г. Пахомової, В. А. Погребняка. Полтава : ТОВ «АСМІ», 2017. 247 с.

84. Суховєєва Н. М. Соціально-педагогічні аспекти інклюзивної освіти та підготовки фахівців у вищій школі. *Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2013. Вип. 42. С. 192–197.

85. Тараненко І. Розвиток життєвої компетентності та соціальної інтеграції: досвід європейських країн. *Кроки до компетентності та інтеграції у суспільство* / за ред. І. Єрмакова. Київ : Контекст, 2000. 336 с.

86. Товщик С. А. Теоретичний аналіз категорії «професійна компетентність соціального педагога». *Науковий часопис НПУ ім.М.П. Драгоманова. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка*. 2013. с. 94–101.

87. Усик О. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до діяльності в системі інклюзивної освіти. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2013. №8

(Ч. 2). С. 322–329.

88. Федорчук В. М. Соціально-психологічний тренінг «Розвиток комунікативної компетентності викладача». Кам'янець-Подільський : Абетка, 2004. 240 с.

89. Фрадинська А. П. Завдання виховання в умовах інтеграційних процесів. Матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції «Соціально-педагогічна робота в закладах освіти інклюзивної орієнтації». URL : www.vmurol.com.ua/.doslidna%20robota//Soc_ped_robota_tezu_2011

90. Шевців З. М. Теорія і методика професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи в інклюзивному середовищі загальноосвітнього навчального закладу. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук 13.00.04. теорія і методика професійної освіти. Рівне : 2017. 47 с.

91. Шевцов А. Г. Особистісно-орієнтовані освітні технології як системо-утворювальний чинник комплексної соціальної реабілітації осіб з інвалідністю. *Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі*. Київ : 2006. 323 с.

92. Шеремет М. К. Проблеми та перспективи спеціальної освіти. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського державного університету* / за ред. О. В. Гаврилова, В. І. Співака. Кам'янець-Подільський : ПП Мошинський В. С., 2007. Вип. 7. С. 101–103.

93. Шитова І. Розвиток позитивної «Я-концепції». *Психолог*. Київ, 2003. № 39. С. 9–10.

94. Шульженко Д. І. Шульженко О. Є. Емоційна стабільність як чинник особистісної готовності майбутнього психолога до корекційної роботи з аутичними дітьми. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*. Збірник наукових праць / за ред. В. М. Синьова, О. В. Гаврилова. Кам'янець-Подільський : Медобори-2006. 2015. Вип. 5. С. 378–390.

95. Шульженко О. Є. Теоретико-методологічні основи особистісної готовності спеціального (практичного) психолога до корекційної роботи з

дітьми із порушеннями аутистичного спектру. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*. Збірник наукових праць / за ред. В. М. Синьова, О. В. Гаврилова. Кам'янець-Подільський : Медобори-2006. 2016. Вип. 7. URL : <http://aqce.com.ua/download/publications/113/110.pdf/>

96. Юрків Я. Мультидисциплінарна команда як форма соціально-педагогічної роботи з розумово відсталими дітьми та їхніми сім'ями. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота*. 2011. Вип. 21. С. 218–222.

97. Ясточкіна І. А. Професійна, соціальна та емоційна компетентності фахівця соціальної сфери. *Науковий часопис НПУ ім.М.П. Драгоманова. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка*. 2016. С. 192–198.